

Robert
SNAKENBERQ

Böyük ədiblərin sirli həyatı: Lev Tolstoy

Dünya ədəbiyyatına iki nəhəng roman böyş etməyənə həmişəyə qədər verən mənavi dəyişiklik dövrünə qədər Lev Nikolayeviç Tolstoy adı rus zəlalətlərindən biri kimi yaşanıb. Öz həyat tərzini belə təsvir edirdi:

"Müharibədə adam öldürmüşəm, öldürməyə, öldürmək üçün duca adam çağırmışam, kartda uduzmuşam, kəndlilərin qazandığına şükür olmuşam, onları cəzalandırmışam, əxlaqsızlıq eləmişəm, yalan danışmışam. İnsanları aldatmaq, ağır, zinanın bütün növləri, sərxoşluq, zorakılıq, qətl... Əlimi bulamadığım elə bir cinayət yoxdur..."

Şübhəsiz ki, belə həyat tərzini bir çoxlarına maraqlı və dolğun görənlər bilər, amma incə ruhlu Tolstoy üçün bu, ağır yük idi. O, kəndliləri vurub öldürməkdən, onların dul arvadlarını zorlamaqdan üstün bir şey istəyirdi. Beləcə, axırdığını tapmaqdan ötrü ömrünün yarısını sərf etmişdi.

Tolstoy zəngin və kəbar ailədə doğulmuşdu, ailənin Puşkinə bərabər qəbuluğu çatırdı. Pis oxuyurdu, müəllimləri onun haqqında: "Ölündən gəlir, oxumaq da istəmir" - deyirdilər. Gəncliyinin böyük hissəsi qumar oynamaqla, dərzi-zəhrəvi xəstəliklərinin müalicə edilməklə keçmiş, sonra özünün ədəbi istedadını hiss etmişdi. Otuz yaşına qədər Tolstoy bir-neçə irihəcmli əsər yazmağa macal tapmış, həm də ciddi gündəlik saviyyəsinə olan və tez-tez dəyişib redaktə etdiyi tərcümeyihətinə - tövbəsini yazdığı konara qəyab olmuşdu.

Tolstoy qeydlərindən özünü üstünlük cəhdə olan bir insan kimi təsvir edir. Sevastopolun qanlı müdafiəsinin veteran olaraq döyüş meydanındakı vəhşilikləri və qəddarlıqları qələmə alırdı. Ölümündən çox qorxurdu və o bərədə ürkütürsəndə bəzən durduğu yerlə bədənini soyuq tor alırdı. Ona elə gəlirdi ki, ölüm mələyi sinəsinə çökür. 1860-cı ildə qarışıq Nikolayev ölümü bir daha ona həyatın faniyyətini diqət etmişdi. Təxminən ömrünün dördüncü onilliyinə çatanda eycəbac, qəca kişi olduğunu və evlənilib normal ailəyə sahiblənmək üçün vaxt keçmədiyini düşünürdü. Moskvalı həkimin qızı Sofiya Andreyevna Bərs 1862-ci ildə ona arə gəlməyə razılıq verəndə qraf həyətini gözəldə bilməmişdi.

Sonra nişli sakinlik və stabilistik dönməni başlamışdı, noticədə Tolstoy on üç dəfə ölə bilmiş, yaradıcılığın zirvəsi olan iki əsəri - "Hər və sülh" ilə "Anna Karenina" romanlarını yazmışdı.

Bu əsərlər ona böyük şöhrət gətirdi, həyat saviyyəsinin qaldırıldı, eyni zamanda Tolstoyya onun bu vaxta qədər yaşadığı həyatını yanlışlığını sübut etdi. Yazıçı ruhi sarsıntı keçirdi və bu sarsıntılar fi-

"Müharibədə adam öldürmüşəm, öldürməyə üçün duca adam çağırmışam, kartda uduzmuşam, kəndlilərin qazandığına şükür olmuşam, onları cəzalandırmışam, əxlaqsızlıq eləmişəm, yalan danışmışam. İnsanları aldatmaq, ağır, zinanın bütün növləri, sərxoşluq, zorakılıq, qətl... Əlimi bulamadığım elə bir cinayət yoxdur..."

ziki ağırlarla ovozlandı. Tolstoy haqqında deyirdi ki: "Onun pod-lad əzələləri, amma zəif əsəbləri var". Revmatizmdən əziyyət çəkirdi, bağırsağ pozğunluğu, diş ağrıları, maliyyələri, ürək tutması, tromboflebit və yalataq qızdırması ona rahatlıq vermir. Həm də bir neçə mikrofilic keçirmişdi.

Yazıçı açıq-aşkar orta yaş həddindən bəhrən keçirir yaşayır və bu bəhrən onun mənavi transformasiyasına çevrilirdi. Tolstoy birmənalı şəkildə seksdən, ičkiden, tütütdən, ağıdan uzaq durdu və həyatını "xristian anarxizminə" həsr etdi. Provaslav kilsəsinə qəbul etmədən İsa Məsihin təlimlərini uyğun bir həyat yaşamağa başladı; bu sobəddən provaslav keşişləri arasında kifayət qədər tərəfdar toplaı bilməməyi o qədər də təvəccüb doğurmadı. 1901-ci ildə kilsə onun adını lənətlənmişlər si-rasına yazdı. Eyni zamanda keçmiş təhkimçiləri arasında da onu sevilməyən çoxlu adam vardı ki, Tolstoy bunun ciddiyyətini anlayaraq onlara yardım etmək məcburiyyətində qaldı. Məticədə yazıçının həyat yoldaşı bu altuzim hal-larına tə gətirə bilirdi.

Sonunda Tolstoy xəstəliyinin və bətalərinin kökünü tapdı, "Xəstəliyinin adı - Sonyadır".

deyərk, arvadını nəzərdə tutduğunu bildirdi. Lakin o vaxta qədər arvadı onun bu şitəliqlərinə dözməmiş, çoxlu övlad dünyaya gətirib onlara tərbiyə vermiş, "Hər və sülh"ü yeddi dəfə üzündən köçürmüşdü. Yeni peyda olmuş müqəddəs isə ona öz ideyalarını ilə bezdirmə əsəbilik mənbəyi kimi qəbul edirdi. Özünü kəbar diş aslan kimi təsvir edən Sofiya Andreyevna onun qalından ruhi-məna-iyi təmizlik axtarışına düşməyindən qorxur, bunu "xəstəlik" adlandırır. Şəhər konarındakı mülkə zəvvarlar axışınağa başlamışdı və bu, saviyyəti yalnız gərginləşdirdi. Üstəlik, Tolstoy bütün mülkiyyət və vərsəlik haqqından, kitablarının gəlirindən imtina etmişdi və qadının bundan doqmaq narahatlığını tamamilə mötəzə uyğun idi. Yazıçı pullarını kilsə ilə sopoloyəndə qadın qəzəbindən

alıb-yanırdı.

Son münasibət Tolstoyu əmlakının yarısını ona vəsiyyət etməyə razı salan Çertkov qoydu. Bütün bunlar Sofiya Andreyevnaya bəğzə yığdığından, qadın hər şeyi öz nəzarətinə götürdü. Ərimin ardınca qarabaqara gəzir, onu izləyir, teatr binokulu ilə arxasına baxırdı. Tolstoy ayrılmığı təklif edəndə Sofiya Andreyevna onu intihar edəcəyi ilə hədələdi. Arvadının onun gündəliklərini eşlədiyindən xəbər tutanda, qərara aldı ki, artıq hər şeyi bitirmək zamanıdır. Uzun gecələrin birində arvadına məktub yazaraq qır səkkiz ilik birgə ailə həyatına gərəksə ona minnətdarlığını bildiren yazıçı evi tərk etdi. "Bütün mən yaşda olan qocaların cildi hərəkət etdirir, - səksən iki yaşlı da hi məktubla yazmışdı. - Mənim kimilər həyatın son günlərini sakit və tənhə keçirmək üçün fəni dünyadan uzaqlaşmağa çalışırlar".

Təvəssüf ki, dediyi son günlər onun şitəli demitroyv-stansiyasında haqladı, yazıçı ağırçiyer litihəbdən həşməti itirdi. Səyışləyən, uzun ağı saqqalı sırsıra bağlayan böyük yazıçı stansiyə roisinin iş otağındakı döşmədə dünyasını dəyişdi. Bu hadisə 1910-cu ilin 20 noyabrında baş verdi.

XAN OĞLU

Kim ki, insanlığı dünyanı göz-loyun rus beləndən qorunmağa səslənmiş, yəni Çingiz xanın zühurunu xəbər vermişdi, yanlımırdı. Hər halda Tolstoyun böyük mən-çək sərkərdəsi ilə bərabər qan qohumu olmağı haqqında əfsanələr dolarsın.

SEÇMƏDİLƏR

1901-ci ildə ədəbiyyat üzrə ilk Nobel mükafatı toqının oluğunda Tolstoyun adı əsas iddiaçılar sırasında idi, amma mükafat ona verilmədi. Bu səbəfə qərbə səyadət fransız şair Sülli Prüdömon hıyq gərəldi. Hec bir rəsmi izahat vermədilər, amma ola bilər ki, Tolstoyun siyasi baxışları konservativ ovaqlı Nobel komitəsinə maraqlı

ları ilə üst-üstə düşürdü. Komissiya üzvlərindən biri onu "sivilizasiyanın bütün inkişaf formalarını qarşı müxalifədə olan səhi yazıçı" (bu dənəmlə ifadə forması heç nə demirdi) olmağa itihab etmişdi. Amma Tolstoy onunla eyni sobəbə görə mükafatdan konarda qalan Henrik İbsen və Emil Zolya ilə bir sırada yer almışdı.

TAM İFŞA

Otuz dörd yaşlı Tolstoy zifaf gəcəsində on səkkiz yaşlı xanımı gündəliyindən onun digər qadınlarla (kəndli qadınlarla da) yaşadığı eşq məcazları yazılan yerləri oxumtağa məcbur etmişdi. Onun sədəqəti və səmmiyyət barədə təsvirini belə idi və Sofiya Andreyevnaya görə bu, ifrat səmmiyyət idi. Ertəsi gün qadın gündəliyində yaşadığından ikrah hissi keçirdiyini və "çirkəbə düşdüyünü" qeyd etmişdi.

NARKOTİKLƏRƏ "YOX" DE...

Tolstoy ismi yarımqətl saxlamazdı və bu onun dini baxışlarına

aid idi. Ötədən imtina etmək hisslərini cütəyləyə biləcəyini düşünən yazıçı, qatı vegeterian olmuş, ciddi diyetə oturmışdu, gündəlik yeməyi yulaf sıyığı, çəmək və tərəvəz şəbəsi-idi. O, tənəbki çək-məkdən və alkoqollu içkilərdən də imtina etmiş, kəndliləri də onun kimi həyat tərzini keçirməyə çağırmışdı. "İnsanlar nədən most olur?" adlı əçkərdinə yazırdı ki, "insan most edən şey- lər onun vicdanına da fəhihür vurur". "Kənar təsirlər insanı vicdanın tələblərindən sapdıraraq, onun sür pozzunluğuna apərir, bunu dərək etmək yaşamağa mane olur, yaşamaq üçün sonob axtaran insan-lar bəyinalarını zohərləməyə meyl edir və bununla da vicdan-larını azad etmək fikrinə düşür-lər".

VAVILON DİLİNDƏ DANIŞA BİLİRSİZ...

Qatı pəhriz və vegeterian tələfləri olan, xristian anarxizmi-nə meyl edən Tolstoy eyni enerji ilə esperanto - sını di yaratma-ıstəyirdi. O, bu sını di-vasitəsilə dünya əhəlisini birləşdirmək,

müxtəlif millətlərin nümayəndələrini ünsiyyət problemindən azad etmək arzusunda idi. Onun fikrinə görə esperanto - çox sadə danışıq dili ola bilərdi: "...altı il əvvəl esperanto qrammatikası, lüğəti və məqalələri alarkən 2 saatdan artıq olmayan məşğələlərimdən sonra mən sərbəst yazmağa bilməsəm də, bu dildə çətinlik çəkmədən oxuya bildim". Müqəddəs işlərin heç biri Tolstoy üçün çətin görünmürdü: "...esperantonu öyrənmək və onu yaymaq - yazırdı, - clə xristianlıq təlimidir və Tanrı səltənətinə xidmət edən insanın əsas və yeganə həyat amalıdır".

ŞOU DAVAM EDİR (BƏS QARDAŞ - YOXDUR)

Belə mənəvi ruh adamı olan Tolstoy bəzən qoribə və son dərəcə sərt olurdu. Qardaşı Dmitrini Oryol şəhərindəki mehmanxanada ölüm yatağında qoyub getmiş, qardaşının xristian dini yolundan çıxdığı, Tanrının qəzəbinə tuş gəldiyi üçün hətta ona son dəfə baxmağa da sөy göstərməmişdi. Qardaşının ölümündən Peterburqda xəbər tutan kimi gündəliyində: "Qardaşım Dmitrinin ölümündən bir az əvvəl xəbər tutdum. Sabahdan etibarən günlərimi onlar haqqında ancaq xoş xatirələrə dala bilmək eşqiylə yaşamaq istəyirəm", - yazmışdı. Atasının bibisi Aleksandra Alekseyevna sonralar xatirələrində belə qeyd etmişdi: "Bir neçə gündən sonra qardaşını orada qoyub teatra getdiyini böynünə aldı" İpləmə!

Bu da sizə romantika: Zifaf gecəsi Tolstoy on səkkiz yaşlı xanımını gündəliyindən onun axmaq eşq macəralarını oxumağa məcbur edir

ÜZÜ DİVARA

Tolstoyun xətrinə dəydiyi ikinci adam yazıçı İvan Sergeyevič Turgenev idi. Onlar uzun müddət yaxın dost olublar, amma sonralar Tolstoyun xarakterindəki qoribə dəyişikliklər üzündən bu iki insanın yolu ayrılıb. Günlərin birində Turgenev bronxitdən gilyclənəndə, amansız Tolstoy bunu "bədgümanlıq" adlandırıb, "Özündən xəstəlik adı tapıb: "bronxit", - Lev Nikolayevič 14 aprel 1856-cı ildə kiçik bacısı Mariyaya yazıb - inanıram ki, bu xəstəlik deyil, daşdır". "Biz, əks qütblərin adamlarıyıq, - Turgenev 24 aprel 1859-cu ildə V.P.Boțkinə ünvanlandığı məktubunda qeyd edirdi. - Əgər mən şorba içirəmsə və bu şorba xoşuma gəlirsə, artıq Tolstoyun bu şorbadan zəhləsi gedəcəyinə əmin oluram"

Qəti ayrılıq anı ümumi dostlardan birinin evindəki naharda baş vermişdi. Tolstoy Turgenevin xaricdə yaşayan kəbindənkənar qızı Polinanın tərbiyə metodlarını tənqid edənə qədər söhbət sakit keçmişdi. Tolstoy inadla deyirmiş ki,

əgər Polina Turgenevin qanuni qızı olsaydı, onda onun təhsilinə daha ciddi yanaşardı. Qəzəblənmiş Turgenev oturduğu yerdən dik qalxmış, hətta əlini qaldırmış, sonra özünü birtəhər ələ alaraq sekundantlarını göndərəcəyinə söz verib getmişdi.

Dostların təkidi ilə təkbətək görüş baş tutmasa da, iki ədəbiyyat nəhənginin dostluğu tarixə qovuşmuşdu. "Sanki biz müxtəlif əsrlərdə və müxtəlif planetlərdə yaşamağa məhkum olmuşuq", - 26 dekabr 1861-ci ildə Turgenev A.A.Fetə yazdığı məktubda belə deyirdi. Qonşu olmaqlarına baxmayaraq, bir müddət belə yaşamışdılar. Tolstoy dinə bağlandıqdan və bir vaxtlar könlünə toxunduğu adamlara (onlar o qədər də az deyildi) barışıq məktubları göndərəndə bu, beləcə davam etmişdi. Turgenev onun üzrxahlığını qəbul etsə də, aralarındakı dostluq bərpa olunmadan qalmışdı.

HEÇ NƏ BARƏDƏ KİTAB...

"Saynfeld" serialının izləyiciləri, bağışlayın, amma "Hərb və sülh" serialının işçi adı heç də "Hərb: kimə lazımdır bu dəb?" olmayıb (bu sözləri həmin o məşhur komediya serialının baş rol ifaçısı Eleya Benes 1990-cı ildə rus yazıçısı Yuriy Testikovla görüşərkən deyib). Serialın ilk adı lap şekspir-sayağı imiş: "Axırı yaxşı qurtaran hər şey yaxşıdır".

SADIQ PƏRƏSTİŞKARLAR

Tolstoy bütләşə bilən ilk yazıçılardan idi. Hətta onun öz-özünü büt etdiyini də söyləmək mümkündür. Ömrünün son illərində yüzlərlə pərəstişkarı heç olmasa onun plasının ətəyindən yapışa bilmək ümidi ilə axışib yazıçının malikanəsinə gəlirdi.

SON SÖZ

Tolstoy ömrünün sonunadək üsyankar olaraq qaldı. Ölüm ağığında olarkən dostları təkidlə onu provaslav kilsəsi ilə barışığa dəvət etdilər. Tolstoy razılaşmadı. "Lap ölüm səhrası ilə yola çıxsam belə, - guya o, deyib, - iki vur iki heç vaxt altı eləməz". Yeri gəlmişkən, bu, uydurma-zad deyil. Tolstoyun ölümqabağı dedikləri bir o qədər dərin olmasa da, daha sirli olub: "...Lev Tolstoydan başqa, bütün xalq uçurumdadır, sizsə bircə Levi görürsünüz... Kişilər belə ölmür..." Sonra huşunu itirməkdə olan yazıçı piçildayaraq: "Mən həqiqət aşığıyəm..." - deyib.

*Rus dilindən tərcümə edən:
Əyyub QIYAS*